

Ekumenismus v exilu ve světle korespondence Karla Skalického

Jaroslav Vokoun

Podnětem k napsání tohoto textu byl dotaz Karla Skalického: Proč nenapíšeš o tom, jak jsme dělali ekumenismus v exilu?¹ Odpověděl jsem mu tehdy v tom smyslu, že o tom by nejlépe mohl a měl napsat on.² Mezitím uplynulo několik let a Karel psal o jiných věcech – nakonec mi předal složky se svou korespondencí³ týkající se jeho tehdejších ekumenických aktivit, s tím, že text na toto téma mám napsat sám.⁴ Následně ještě odpověděl na otázky, které mi vyvstaly při četbě korespondence. Z geneze tohoto článku je čtenáři zřejmé, že cílem není pokrýt všechno, co se kde ekumenicky v exilu kdy konalo, ale že se zaměřím na Skalického okruh. Nicméně Skalického osobnost i jména jeho tehdejších kontrahentů, především Jana Milíče Lochmanna, i exilové organizace a jejich akce, o nichž se v následujícím textu bude mluvit, jsou samy o sobě znamením toho, že se zde jedná přinejmenším o jedno z reprezentativních ohnisek exilového ekumenismu. Na dalších badatelích je, aby upozornili na případná další centra exilových ekumenických aktivit.

---

¹ Skalického „my“ ovšem nezahrnovalo autora této studie, narozeného o generaci později, několik dní před Skalického odchodem do exilu.

² V tomto textu se zabýváme korespondencí od druhé poloviny sedmdesátých let. Ekumenický zájem Skalického je samozřejmě mnohem starší. Karel Skalický o tom říká v korespondenci s autorem článku: „Ekumenická tematika mě začala zajímat už jako seminaristu v Nepomucenu díky pateru Špidlíkovi. Hlavně však, když jsem dokončil v roce 1967 práci na *Gaudium et spes*, začal jsem hned pracovat na dekretu *Unitatis redintegratio*. Dospěl jsem při tom dosti daleko, ale nedokončil, protože jsem přišel na Laterán a tam jsem se musel věnovat jiným věcem. Vrátil jsem se k tomu, až když jsem přišel na Hlubokou a tam s Moničinou pomocí jsem to dokončil a vydal u Karmelitánů.“

³ Tento článek se omezuje na vytěžení informací ze Skalického korespondence, nemá tedy ambici zhodnotit celkově exilový ekumenismus. Celkové zhodnocení i podněty pro dnešek srov. Robert Svatoň, *Duchovní cesty českého ekumenismu: Minulost, přítomnost a perspektivy*, Olomouc: Refugium 2014, s. 225–228.

⁴ Nicméně článek byl při svém vzniku průběžně a nakonec i v definitivní podobě s Karlem Skalickým konzultován.

1. POČÁTEČNÍ IMPULS: SPOLUPRÁCE NA KONFERENCÍCH SVU

Exilový ekumenismus zmíněného okruhu osob začíná nezáměrně – seznámením Karla Skalického a Jana Milíče Lochmanna na konferenci Společnosti pro vědy a umění (dále jen SVU) v Interlaken 1976. Tématem konference byla filosofie českých a slovenských dějin a Karel Skalický byl požádán v prosinci 1975 dr. Karlem Hrubým,⁵ aby se na konferenci „uvolil přednést referát k prvnímu bodu, tj. filosofii českých dějin, jak se jeví z hlediska moderního katolicismu. K tomuto bodu bude referovat také prof. Jaroslav Krejčí z Lancasteru, který je svým zaměřením sociolog dějin.“⁶ Z hlediska našeho tématu je překvapivé, že symetricky k pohledu moderního katolicismu není pozván řečník, který by problematiku pojednal z evangelického hlediska, ale sociolog dějin. Počátkem ledna K. Skalický na pozvání kladně odpověděl, a následně dr. Hrubý ocenil rychlost jeho odpovědi a přislíbil zaslat podrobnější informace po únorovém zasedání výboru SVU. Koncem března je Karel Skalický oficiálně pozván výborem švýcarské skupiny SVU (podepsáni Mojmír Vaněk, Zorka Černá a Karel Hrubý). V květnu obesílá dr. Černá účastníky dopisem s programem konference. V dopoledním programu je Skalického a Krejčího referát k filosofii českých dějin a odpoledne pak Lochmannův referát na téma Křesťanství, demokracie, marxismus: k aktualitě Masarykova odkazu. Evangelický přednášející tedy není pozván k přednesení hlediska „moderního evangelictví“, ale jako znalec Masarykova myšlení. Dr. Černá pak ještě v červenci píše Karlu Skalickému (a obdobně asi dalším referentům) dopis s technickými informacemi ke konferenci.

Karel Skalický se vrátil z konference nadšený.⁷ Jeho korespondence s dr. Hrubým pokračovala a stávala se i vřelejší (v dopise z dubna 1978 Hrubý Skalickému tyká). Předmětem korespondence byla sice přede-

⁵ Karel Hrubý (nar. 1923–2021), sociálně demokratický politik, poúnorový politický vězeň, od r. 1968 v exilu, 1989–1990(-95) předseda exilové sociální demokracie. 1983–1991 vedoucí redaktor *Proměň*. Zabýval se mimo jiné sociologií husitství a Masarykem.

⁶ Dopis Hrubého Skalickému, 20. prosince 1975. Osobní dokumentace Karla Skalického.

⁷ Srov. Dopis Skalického dr. Hrubému, 21. září 1976. Osobní dokumentace Karla Skalického; Dopis Skalického dr. Černé, 21. září 1976. Osobní dokumentace Karla Skalického. Srov. také Skalického zprávu o konferenci Druhá evropská konference SVU – Filosofie českých a slovenských dějin. Osobní dokumentace Karla Skalického. Rukopis textu je součástí archivu Skalického korespondence, zda ovšem byl někde publikován si K. S. nevzpomíná.

vším publikace konferenčních materiálů, ale Hrubý v ní nastoluje i další téma, které jej znepokojuje: humanismus či humanismy: „Myslím, Karle, pořád na potřebu vyjasnění pojmu humanity a humanismu v českém filosofickém kontextu. (...) Také Krejčí i Lochman jsou pro, myslím, že by bylo dobré získat pro to i E. Koháka a snad někoho z filosofů české levice...“⁸ Skalický je také pro, už v předchozím dopise v reakci na dříve (v únoru 1977) zasláné Hrubého úvahy na toto téma se vyjádřil i kriticky k Hrubého představě, že by se měl hledat nějaký širší humanismus, na kterém by se všichni sjednotili. Sjednotit se podle Skalického mohou všichni jen na banalitě, jde však o to hledat „humanismus, v němž se cítí největší hlubiny pravdy a tajemství“.⁹ Následně si Skalický povšiml i Hrubého poznámky, že překážkou projektu studijní konference k uvedené otázce jsou i finance, a navrhuje opřít se o Opus bonum. Hrubý se Skalického návrhy a podněty souhlasí a začíná domlouvat konferenci: „Mluvil jsem s Lochmanem, ten to nadšeně přijal. (...) Potíž (nejen finanční) bude patrně s Američany, ačkoli všichni tři, které jmenuješ (Kohák, Sviták, Selucký) by měli co říci. Musilo by se to však časově přizpůsobit jejich školnímu roku...“¹⁰ Chystanou konferenci o humanismu se však zpočátku nedaří uskutečnit, Lochman oznamuje, že v září 1979 bude v Koreji a po návratu hned na ekumenickém setkání v Yverdonu; nakonec se musí omluvit i Krejčí.

Nicméně chystaná konference o humanismu začíná získávat ekumenický rozměr nejen složením účastníků, ale i tematicky: o tomistickém humanismu má přednášet Karel Vrána,¹¹ o „humanismu bratrské a osvícensko-masarykovské tradice“ Erazim Kohák.¹² Ve stejné souvislosti píše Hrubý Skalickému hned o týden později: „Zejména mě rmoutí, že vypadl Lochman, protože zhodnocení bratrského humanismu by patřilo do té kontinuity. Ty se spíše znáš s Lochmanovými kolegy (z loňské-

⁸ Dopis Hrubého Skalickému, 9. dubna 1978. Osobní dokumentace Karla Skalického.

⁹ V dopise z 19. února 1977.

¹⁰ Hrubý Skalickému v dopise z 12. srpna 1978. „Osmičková“ výročí a smrt papeže však zpočátku vedou k preferování jiných záležitostí. Nicméně už v září Skalický domluvil setkání Hrubého s Belcredim (potenciálním sponsorem) na konferenci Opus bonum koncem října. Belcredi prý kontaktoval Koháka „který se o to moc zajímá“ (z dopisu Skalického Hrubému z 6. září 1978). Současně se začíná rýsovat i Interlaken II., plánované na květen 1980, s tématem „Masarykův humanistický odkaz“.

¹¹ Karel Vrána (1925–2004, pseudonym Pavel Želivan), profesor filosofie na lateránské universitě v Římě, předseda Křesťanské akademie Řím, rektor Nepomucena. Zabýval se mj. vztahem víry a přírodních věd.

¹² Hrubý Skalickému, 4. července 1979. Osobní dokumentace Karla Skalického.

ho setkání jistě), nebyl by mezi nimi někdo, kdo by mohl Lochmanovo téma převzít?“¹³ Datum konference se ovšem stále posouvá, takže nakonec může účast (v květnu 1980) přislíbit i Lochman. Téma se tak rozdělí, v plánu z února je Humanismus husitsko-bratrské a reformační tradice tématem Lochmanovým a Osvícensko-masarykovská verze humanismu tématem Kohákovým.¹⁴ Koncem března však Hrubý konferenci odvolává s tím, že ne všichni pozvaní by mohli přijet.¹⁵

Tím korespondence ohledně konference o humanismu končí, a podle informace Karla Skalického se nakonec konference neuskutečnila ani později. Z následné, již sporadičtější korespondence s Karlem Hrubým je ale zřejmé, že Skalický, Lochman, Kohák a další se setkávali i při jiných příležitostech¹⁶ a u jiných témat společného zájmu.¹⁷

Ke zmiňované konferenci o humanismu je ve Skalického korespondenci i jeden rukopisný dopis Kohákův,¹⁸ s oslovením „Milý Richarde“, určený zřejmě Belcredimu.¹⁹ Kohák zde mimo jiné píše:

¹³ Hrubý Skalickému, 10. července 1979. Osobní dokumentace Karla Skalického.

¹⁴ Hrubý Skalickému, 24. února 1980. Osobní dokumentace Karla Skalického.

¹⁵ Hrubý Belcredimu, a na vědomí v kopii Skalickému. Datováno 27. března 1980. Osobní dokumentace Karla Skalického.

¹⁶ Teologicky zajímavý je dopis K. Skalického K. Hrubému vztahující se k připravované III. evropské konferenci SVU v Bernu (konané v srpnu 1983, dopis je z 1. května 1983). Skalický byl požádán o referát na téma Evropské alternativy řešení vztahu k Bohu: „(...) Nu a teď k referátu. Téma, které mi bylo určeno, je pro mne velice zajímavé a rád se nad ním zamyslím. Snad nebude tak blbé, co z toho zamyšlení vyleze. Jen ten titul se mi zrovna dvakrát nezamlouvá. Co se tady rozumí slovem ‚řešení‘? Lze vůbec vztah k Bohu nějak ‚řešit‘? A existují vůbec nějaké evropské alternativy takového řešení? Nejde spíš o to, jak Evropané si představují či myslí božstvo a svůj vztah k němu? Jaké ‚modely‘ (lze-li tak mluvit) božstva a boží transcendence žili? A jelikož každý model božstva pak vypovídá i o svém tvůrci, to je o člověku, jaké modely vytvořili? Nevytváří si člověk bohy k svému obrazu a podobenství?“

¹⁷ Korespondence s Hrubým sporadicky pokračovala i po návratu Skalického z exilu. Poslední Hrubého dopis je ze 7. července 1998, poslední Skalického dopis je z 13. června 1999 (poslední týdny Skalického působení v roli děkana TF JU v Českých Budějovicích). Oba dopisy se příznačně týkají konferencí, jichž se jeden z nich nezúčastnil. Hrubý píše o Týdnu zahraničních Čechů a Skalický o bechyňském symposiu o Hildegardě z Bingen, kde měl možnost setkat se s Lochmanem.

¹⁸ Erazim Kohák (nar. 1933–2020), poúnorový exulant, exilový sociální demokrat, krátce i anglikánský farář, od r. 1977 profesor Boston University, od r. 1995 trvale v ČR, profesorem na FF UK.

¹⁹ Richard Mořic Belcredi (1926–2015), v r. 1949 emigroval do Rakouska, pracovník Svoobodné Evropy, jednatel Opus bonum, po r. 1990 restituoval zámek v Brodce a 1994–1999 působil jako velvyslanec ČR ve Švýcarsku.

→ AD TERTIAM: Už vím, o čem budu přednášet. Určili jste mi jako námět soudobý význam „osvícenského“ humanismu. V rámci toho jsem volil užší námět. Z „osv. hu“ volím jako základní téma osvícenské (ale ovšem i křesťanské) přesvědčení o nadčasovém mravním ideálu v údobí historického relativismu. Můj argument bude zhruba, že historie je relativní k nadčasové mravní hodnotě, ne naopak. Tézi o Geschichte als Heilsgeschichte vyložím v tom smyslu, že dějiny jsou locus

mravního úsilí (obrazně, svislá linka $\begin{array}{c} \text{Dobro} \\ | \\ \text{Zlo} \end{array}$ se protíná s vodorovnou linkou $\begin{array}{cc} & \text{dobro} \\ + & \\ & \text{zlo} \end{array}$ dříve — později v konkrétní události, kříží Kristovu i našem, dřív — později, avšak popřu ji jako tvrzení, že obě linky se kryjí: $\begin{array}{cc} \text{dříve} & \text{později} \\ \text{zlo} & \text{dobro} \end{array}$ jako by dějiny samy koho či co spasily.²⁰

2. SKALICKÉHO SPOLUPRÁCE S LOCHMANEM

Skalického korespondence s Janem Milíčem Lochmanem²¹ začíná po prvním ekumenickém setkání v Maulsu,²² které se uskutečnilo 5.–7. září 1977.²³ Lochman posílá zkrácený text svého úvodu do diskuse o božství Kristovu a píše:

²⁰ Dopis Koháka Skalickému, 17. května 1979. Osobní dokumentace Karla Skalického.

²¹ Jan Milíč Lochman (1922–2004), od 1960 profesor KEBF v Praze a od 1968 v Basileji jako hostující a následně řádný profesor a dvakrát i rektor tamní university.

²² Podle Skalického vzpomínek se z evangelické strany zúčastnili „1) Jan M. Lochman, 2) Mikulová-Thulstrup se synem, 3) O. Kolman, 4) Marcolla a pak ještě jeden mladý, jehož jméno si nevzpomínám. Tyhle však tam byli zaručeně.“ Z katolické strany se zúčastnili Skalický, Krejčí, Heidler, Špidlík a další (celkem 9 účastníků).

²³ Stručnou zprávu o setkání, úvodní referáty k diskusím i Špidlíkovy souhrny referátů přinesly *Studie* 1 (1978), s. 1–22. Ze zprávy vyjímáme: „Myšlenka uskutečnit ekumenické setkání českých teologů katolických a protestantských se zrodila při příležitosti konference SVU v Interlaken (17.–19. září 1976) o filosofii českých a slovenských dějin, na níž se podíleli a tam, v onom příjemném prostředí švýcarského horského městečka, i setkali dva čeští teologové, jeden protestant, Jan Milíč Lochman, druhý katolík, Karel Skalický. Bylo to v jednom z oněch soukromých rozhovorů u stolu, kdy to slovo ekumenické setkání padlo a okamžitě se zahryzlo do srdce obou hovořících, a už se ho nepustilo. Profesor Lochman zmobilizoval své protestantské spolubratry, profesor Vrána a Skalický své spolubratry katolické, otec Tomáš Špidlík S. J. si vzal na starost tematickou náplň, Skalický stránku organizační, a tak se nakonec sešlo počátkem září v tyrolské vesničce Maulsu poblíž Brixenu 8 protestantů a 9 katolíků k ekumenickému rozhovoru.“

Rád a často vzpomínám na ty dny v Maulsu. Máme mnoho důvodů být za to setkání vděční: ohlas byl vesměs (byl bych napsal „na obou stranách“ – ale to už se po našem intenzivním sjetí věru nemusí psát) kladný. Zavazuje te do budoucna!²⁴

V dopise z 16. června 1978 se začíná rýsovat další spolupráce, Lochman píše:

Při této příležitosti bych Ti rád dal na rozváženou dvě věci. Ta první se týká našich ekumenických rozhovorů. Počítáte s jejich pokračováním někdy v září 1979 zde v Švýcarsku? My jsme o tom s několika bratry hovořili za nedávného setkání v Gwattu a nálada je jednoznačně pro pokračování. Jak je tomu u Vás a máte nějaké přání a podněty pokud jde o konkrétní program?²⁵

Druhá věc se podle Lochmana týká jeho vlastní literární práce, ale fakticky i zde jde o možnost ekumenické spolupráce. Lochman dokončuje výklad Desatera a ohlašuje anglické a německé vydání, možná i holandské, a sonduje možnost českého vydání v Křesťanské akademii:

Myslíš, že by taková věc mohla případně vyjít u Vás? Nebo by to byl přece jen ještě ekumenický problém? Víím jasně, že ne u Tebe, ale je nutno počítat s bratry, kteří jsou opatrnější. Ty znáš situaci dobře – řekni otevřeně, co si o tom myslíš.

Dále v dopise ještě ohlašuje, že chystá i výklad Kréda:

To je klasický křesťanský text, ekumenický v nejlepším slova smyslu. (...) A kdyby ses k tomu případně nějakým pro Tebe vhodným způsobem připojil – kdysi jsme mluvili o společné práci v budoucnosti – bylo by mi to vítáno.²⁶

²⁴ Lochman Skalickému z Basileje, 10. října 1977. Osobní dokumentace Karla Skalického. Oba si od počátku korespondence tykají a oslovují jménem, tj. Karle a Milíči (jak se Lochman podepisuje), později i Jene a Jene Milíči. V dochované korespondenci většinou chybí Skalického odpovědi, na které Lochman reaguje. V druhém dopise z 6. ledna 1978 odkazuje Lochman k dalším setkáním: „Rád vzpomínám na setkání s Tebou – jak dvakrát v Římě, tak i v širším kruhu v Tyrolích. Byla tak dobrá, že by měla bohdá pokračovat!“

²⁵ Lochman Skalickému, 16. června 1978. Osobní dokumentace Karla Skalického.

²⁶ V dopise ze 4. července 1978 potvrzuje K. Skalický ochotu připojit se k Lochmanovu výkladu Kréda, jen prosí o upřesnění. Autorská spolupráce se ale nakonec nerealizovala.

A ještě v závěru ohlašuje Lochman, že jej čeká „horké ekumenické léto, pro mne hlavně Komise Faith and Order v Indii, kde mám mít úvodní referát“.

Přípravě druhého ekumenického setkání je věnována i podstatná část dopisu z 28. prosince 1978. Od Karla již má zjevně kladné vyjádření „římské“ strany, takže píše:

Musíme se rozhoupat teď zde – s br. Pavlincem²⁷ jsem už v té věci psal. Mám trochu potíže s termínem: první dva týdny v září mám být ekumenicky v Koreji...

Z možných témat dialogu navrhuje:

Když posledně byla zmíněna christologie, proč ne tentokrát theologie v užším slova smyslu: Křesťanské pojetí Boha – význam Trojice, včetně ethických důsledků. – To by byl jeden komplex, druhý by mohl být ekklesiologický, jak navrhuje br. Špidlík.²⁸ A co příp- [sic!] s jedním tématem eschatologickým? – Uvaž to, já se pokusím poradit s bratry zde.²⁹

V následujícím dopise z 2. února 1979 návrh programu upravuje:

Což soustředit se na „třetí článek“ (kam mířil i bratr Špidlík) a držet se těchto okruhů: 1. Duch sv. a církve 2. Svátosti (a život křesťanů ve světě) 3. Království Boží (příp. ve vztahu k církvi a světu) 4. Naděje života věčného. Sám bych byl ochoten přispět buď 3. či 4. – která témata by byla blízká Vám /rozhodně by to mělo být téma svátostí/.³⁰

²⁷ Štěpán Milan Pavlinec (1921–2012), do r. 1953 v PTP, do r. 1968 farář ve sborech ČCE, pak v exilu ve Švýcarsku farářem reformované církve v Bernu. Na rozdíl od Lochmana a českoobratrského barthiánského mainstreamu se hlásil k Bultmannově teologii.

²⁸ Tomáš Špidlík (1919–2010), velehradský jezuita, od r. 1954 vyučoval na římských vysokých školách východní a patristickou teologii, působil i jako redaktor vatikánského rozhlasu. Mezinárodně uznáván především jako znalec spirituality křesťanského východu.

²⁹ Lochman Skalickému, 28. prosince 1978. Osobní dokumentace Karla Skalického.

³⁰ Lochman Skalickému, 2. února 1979. Osobní dokumentace Karla Skalického.

Upřesňuje i technické záležitosti:

Ale naše podzimní setkání nabývá rysů: hovořil jsem s br. Pavlincem a B. Martinem a v souhlasu s nimi navrhuji čas a místo: 24.–26. září v Baulmes, poblíž Yverdonu Kanton Vaud, kde je, jak víš, Bernard Martin³¹ farářem.³²

Karel Skalický v dopise z 21. března 1979 návrhy přijímá, jen je trochu systematizuje: Tématem by mohlo být království Boží a navržené okruhy (pneumatologický, sakramentální, eklesiologický a eschatologický) by se k němu vztahovaly; dále sděluje, že účast přislíbili i K. Vrána a T. Špidlík, a Špidlík navrhuje organizovat setkání tak, že by ke každému tématu byla přednáška z evangelické a z katolické strany.³³

Otázky dalšího „ekumenického sjetí“ jsou i tématem korespondence o dva roky později (mezitím ve Skalického archivu jiné dopisy od Lochmanna nejsou). V dopise z 1. ledna 1981 navrhuje Lochman soustředit se na čtyři české duchovní tradice, z evangelické strany navrhuje:

duchovní tradice české reformace a pak Duchovní odkaz tolerance (bude za rok 200 výročí [sic!] tolerančního patentu). Bylo by na Vás určit, které z bohatství českých katolických tradic vybrat, cyrilometodějskou, gotickou, barokní, novodobé katolictví?

Současně klade Lochman otázku dalších pokračování – „ekumenická setkání jsou prioritou, ale je třeba – vzhledem k množství akcí a absenci „římských“ účastníků na masarykovské konferenci v Interlaken

³¹ Bernard Martin (1941–2018) studoval koncem šedesátých let v Praze bohemistiku a teologii a do r. 1971 působil jako farář ČCE. Po odnětí státního souhlasu se vrací do Švýcarska, kde působil jako farář. Misijně působil též mezi indiány. Po r. 1989 opět vypomáhal ve sborech ČCE. Dokonale ovládal český jazyk, také díky své české manželce Anně, roz. Machové.

³² Lochman Skalickému, 2. února 1979. Osobní dokumentace Karla Skalického.

³³ Témata setkání nakonec byla podle zprávy ve *Studiích* 71 (1980), s. 463 následující: „Tématem teologických diskusí při setkání byly v hrubých rysech některé otázky z toho, co naši protestantští bratři nazývají ‚třetím článkem Kréda‘ a co bychom my katolíci v tradičním rozdělení teologie zařadili do pneumatologie, eklesiologie, sakramentálky a eschatologie. Pokud bychom chtěli najít jakýsi jednotící termín teologických otázek, o nichž se jednalo, pak bychom jej nejspíš našli v pojmech Církve a Boží království, nebo snad přesněji ‚služba v církvi‘, jejímž oživujícím elementem je Duch svatý, jež se navenek projevuje ve svátostech, jež však musí počítat s danou historickou situací a jejímž cílem je život věčný.“ Uvedené číslo *Studií* přináší i referáty a stručná shrnutí diskuse.

a jiné blíže nespecifikované v Paříži³⁴ – konat setkání každé dva roky, nebo prodloužit pauzu („oddych“) mezi nimi? Jde o to nekonkurovat jiným exilovým akcím a zvážit zájem o „pracovní setkání v užším kruhu theologicky angažovaných a poučených lidí. (...) Ale znova: mé srdce pro myšlenku stále bije.“ Dále v dopise ještě lituje úmrtí dr. Heidlera: „ten pro naše setkání mnoho znamenal a bude nám podstatně chybět“ a oznamuje, že pozítří odjíždí „na poradu ústřední komise Svět. rady církví ‚Věra a řád‘ (kde jsou plnoprávními členy katoličtí theologové) budeme plánovat další práci a pilovat ‚konsensus-dokumenty‘ o křtu, Večeři Páně a pojetí úřadu. Nesnadná, ale nikoli beznadějná práce!“³⁵

Třetí ekumenické „sitií“ se nakonec neuskutečnilo. V září 1981 se konalo symposium Křesťanské akademie k Husově osobnosti a dílu, jehož se účastnili i účastníci předchozích ekumenických setkání, proto se upustilo od další akce. Referát o Husově pojetí pravdy přednesl J. M. Lochman. „Tematická náplň setkání byla doplněna diskusí v sále i mimo sál – mnohdy i dosti ostrou,“ píše ve zprávě o symposiu K. S.³⁶ Podle Karla Skalického byli evangeličtí účastníci dokonce znechuceni – po dvou setkáních, jichž se zúčastnili ekumenicky ladění katoličtí a evangeličtí theologové, bylo brixenské setkání navštíveno i lidmi, kteří neměli zájem na ekumenicky vstřícném dialogu. I to zřejmě přispělo k tomu, že se další ekumenická setkání už nekonala.

Korespondence v dalších letech je sporadická, ale ekumenická spolupráce pokračuje, Lochman posílá Skalickému svůj výklad Kréda, který Skalický entuziasticky ocení jako důstojné pokračování komentování Kréda velkými teology od časů Tomáše Akvinského podnes a slíbí podrobnou recenzi ve *Studiích*.³⁷ V dopise z 1. února 1983 navrhuje Skalický Lochmanovi, aby s bratry evangelíky vybrali někoho, kdo by na symposiu o pronásledování církve v Československu promluvil za evangelickou stranu. V dalším dochovaném dopise, až z 6. prosince 1987, žádá Skalický Lochmana o text jeho stanoviska předneseného ve společném rozhovoru na BBC o Janu Husovi a českých dějinách – rozhovor by rád publikoval. Lochman obratem (13. 12. 1987) odpovídá, že mluvil jen z poznámek, které už nemá k dispozici, a vyjadřuje podezření, že Ska-

³⁴ O vytiženosti účastníků setkání svědčí i to, že Lochman počátkem března urguje Skalického odpověď.

³⁵ Dopis Lochmana Skalickému, 1. ledna 1981. Osobní dokumentace Karla Skalického.

³⁶ Srov. *Studie* VI (1981), s. 504. Lochmanův referát je uveřejněn v tomtéž čísle, s. 505–511.

³⁷ Skalický Lochmanovi, 21. srpna 1982. Osobní dokumentace Karla Skalického.

lického stanovisko bylo předem schváleno či nějak cenzurováno.³⁸ Při té příležitosti přechází k obecnější lamentaci:

Snad mi nezazlíš, že mne vůbec zarmucuje obsah i tendence mnohých emigračních tiskovin československé katolické emigrace. To není vždycky na výši doby – myslím ekumenicky. Když to srovnám se situací ve Švýcarsku anebo především v komisi pro Víru a řád na světové úrovni, kde rád a intensivně pracuji s oficiálními představiteli Vatikánu, tož to je dost tristní. Jediná světlá výjimka jsou *Studie*. Je podstatně důležité (i pro budoucnost), aby si udržely svou vyšší úroveň a otevřenost. – Jednou si o tom bohdá soustředěněji promluvíme, škoda, že z toho sešlo při mé návštěvě Sekretariátu pro jednotu v březnu.

Co se týče rozhovoru v BBC, jednalo se ovšem o nedorozumění, které Skalický vysvětluje v dopise z 27. prosince. Tlak pod nímž byl, byl tlak vnitřní:

(...) rozhodl jsem se, že konečně řeknu k této věci, co si o tom myslím já, ať už se to mým přátelům, jak těm skutečným, tak těm „úhlavním“, líbí, nebo ne. A jelikož jsem předpokládal, že to bude takové jakési píchnutí do vosího hnízda – neboť jsem neměl v úmyslu říkat věci kulaté a uhlašené, ale ostře a přesně – proto záleželo na každém slově, na každém odstínu. Když to nakonec tak všecko uvážíš, cos říkal Ty a co jsem říkal já, tedy náš rozhovor nebyl vlastně dialog dvou rozličně smýšlejících protivníků, ale spíše vzájemné doplňující přitakávání na dané téma. Ale právě proto bylo mé postavení v tomto rozhovoru podstatně odlišné od Tvého. Ty jsi říkal, co jsi říkal vždycky a co se od Tebe čeká, že budeš jako český evangelický teolog říkat. Já jsem však říkal, co jsem ještě nikdy nikde neřek [sic!] a co mnozí čeští katolíci ode mne jako katolického teologa nečekají a co jim možná na chvíli vyrazí dech, takže se na mne rozlíti a budou se ptát, jsem-li ještě katolík a ne husita. Proto jsem si tedy dal tolik záležet na formulaci a proto se to tak protáhlo. A to byl též důvod, proč jsem Ti naznačil, že mi jde o každíčké slovíčko. Ne proto, že by šlo o censurovaný text, ale právě proto, že šlo o text, za který nesu odpovědnost jediné já.³⁹

Dále připouští, že jeho obavy byly asi přehnané „a to, co se doposavad stalo, by Ti asi dalo zapravdu, neboť se nakonec nestalo nic...“ Ohledně tiskovin katolické emigrace Skalický říká, že v jednom z posledních čísel *Nového života* byl také smutný z článku Jaroslava Kadlece⁴⁰ o Hu-

³⁸ Skalického rozhovor pro BBC vyšel ve *Studiích* II–III (1988), s.197–203.

³⁹ Dopis Skalického Lochmanovi, 27. prosince 1987. Osobní dokumentace Karla Skalického.

⁴⁰ Jaroslav Kadlec (1911–2004), historik českých církevních dějin, politický vězeň, studoval a působil v Českých Budějovicích, později v Praze na bohoslovecké fakultě UK. Zde

sovi, „Originál byl ještě horší, než to, co vyšlo. A to mě též popíchlo, abych zaujal postoj.“ V dopise z 11. března – ohledně možnosti vydání Lochmanových knih v Křesťanské akademii ještě doplňuje: „A pro zřetel ekumenický nemají všichni stejnou citlivost. Mám především na mysli Ovečku⁴¹ a Polce⁴².“

V dopise ze 7. února 1988 Lochman vyjadřuje pochopení pro Skalického situaci. Jeho povzdech nad emigračním tiskem se týkal *Nových obzorů*, které ovšem Karel Skalický nečte. Oceňuje dobré ekumenické vztahy s P. Bernardem, občansky asi Kadlecem, poúnorovým emigrantem z Grenady. Pozastavuje se i nad tím, že jeho knihy vycházejí na Západě převážně v katolických zemích a katolických nakladatelstvích, jen ne česky, dokonce ani recenze či zmínka o nich v exilových katolických periodikách (jemná narážka na Karlovo slibování recenze, jejíž napsání Skalický stále odkládá pro jiné povinnosti). V závěru dopisu se dostává i do polohy duchovního ekumenismu:

Zítří musím do nemocnice na urologickou operaci. Mysli na mne. Oscar Cullmann mi oněhdy napsal hezkou větu: „Dobrá přání mezi křesťany mohou vlastně být jen modlitby.“ Tož v tomto duchu všechny [sic!] dobrá přání i pro Tebe! Bratrsky Tvůj Milíč.⁴³

5. června 1988 Karel Skalický konzultuje s „milým bratrem Jenem“ jinou ekumenickou choulostivou věc: Jan Dus napsal otevřený dopis synodnímu seniorovi Miloslavu Hájkovi, dr. Hrubý v něm provedl škrty, s nimiž J. Dus nesouhlasil. Dopis by mohl vyjít ve Skalického *Studiích*, Karel Skalický se však ujišťuje, že uveřejnění v původní verzi, s níž nemá problém, nevytvoří ekumenické problémy:

Nemám žádné zábrany ten dopis publikovat jak leží a běží. Miloslava Hájka neznám. Nechtěl bych tím však nějak popudit česko-bratrské kruhy. Co ty soudíš?

---

míněn zřejmě článek k záležitosti M. Jana Husa, *Nový život* 39, č. 6 (1987), s.102–103.

⁴¹ Petr Ovečka (1922–2009), jezuita, od r. 1953 redaktor vatikánského rozhlasu, později sekretář Křesťanské akademie Řím a redaktor exilového časopisu *Nový život*. Od r. 2002 působil u sv. Ignáce v Praze.

⁴² Jaroslav Václav Polc (1929–2004), historik církevních dějin, pocházel z USA, kde po vysvěcení působil jako kněz. Později v Římě jako historik a ředitel Vatikánské knihovny, po r. 1990 v Praze jako profesor a děkan Katolické teologické fakulty. Dle Karla Skalického se ekumenického setkání zúčastnil z důvodu jeho historického tématu.

⁴³ Dopis Lochmana Skalickému, 7. února 1988. Osobní dokumentace Karla Skalického.

Kdybychom to vydali bez škrtů, které v tom udělal Karel Hrubý, nebude nám to evangeliíky zazlíváno?⁴⁴

V odpovědi charakterizuje Lochman Jana Duse (velice nadaný starozákonník, má však jednu vadu: když se za něco zasadí, žene to hlava nehlava až do posledních důsledků a střílí na všechny strany) i Miloslava Hájka (který už není synodním seniorem: muž církve každým coulem, žádný kolaborant, ale slabý v sociálně-teologických a církevně politických otázkách): Hájkův článek je pochybný a Dusova polemika oprávněná, bohužel zatížená nespravedlivými osobními útoky. V jejich konfliktu vidí Lochman i konflikt dvou linií:

Budovat sbory jako prostor duchovní svobody a nestarat se o státní věci – to byla jeho linie. Dus a nová orientace řady (často sesazených) farářů toužili [sic!] po „proročtější“ linii – odtud třetí ploty [sic!].

Další dochovaná korespondence je až z let 2000 a 2001, a dokresluje zejména osobní ráz exilového ekumenismu, společenství osudu, které se nevztahuje jen na akademické či církevní problémy. Lochman děkuje za recenzi svých pamětí: „Myslím, že těch vzájemně ekumenicky solidárních hlasů je i u nás (spíše: *právě* u nás!) věru zapotřebí“ a píše, že už od prvního setkání se Skalickým před mnoha lety si říkal: „Zde máš bratra, ke kterému máš v Kristu blízko – ne sentimentální, nýbrž zdůvodněné bratrství. Za to Ti děkuji znovu a od srdce.“⁴⁵ Společenství s Karlem pro něj bylo důležité teologicky i lidsky.⁴⁶ A společenství údele se projevuje i děkováním za Karlův příslib modlit se za Milíčovu nemocnou manželku⁴⁷ a také poněkud překvapivě od evangelického teologa formulovaným poděkováním: „V souvislosti s rodinou Ti chci zvláště poděkovat za zmínku o Elišce a o tom, že na ni vzpomínáš při mši. Co hlubšího by si člověk mohl přát? Zaplať Pán Bůh.“⁴⁸

⁴⁴ Dopis Skalického Lochmanovi, 5. června 1988. Osobní dokumentace Karla Skalického.

⁴⁵ Dopis Lochmana Skalickému, 3. června 2001. Osobní dokumentace Karla Skalického.

⁴⁶ Dopis Lochmana Skalickému, 13. března 2001. Osobní dokumentace Karla Skalického.

⁴⁷ Dopis Lochmana Skalickému, 2. listopadu 2000. Osobní dokumentace Karla Skalického.

⁴⁸ Dopis Lochmana Skalickému, 3. června 2001. Osobní dokumentace Karla Skalického.

3. BOHOSLUŽEBNÝ EKUMENISMUS

Exilový ekumenismus měl i svou bohoslužebnou podobu. 27. dubna 1977 se na Karla Skalického obrací Libuše Paukertová (s kterou se zná již z konference v Interlaken) s prosbou, aby Karel kázal při „již tradičních“ ekumenických bohoslužbách, které společně pořádá švýcarská skupina SVU, Lausanský spolek a Slovan v Ženevě. Karel prý o tomto „vždy úspěšném podniku, kde se sejde obyčejně 300–400 lidí“ již možná slyšel od Otce Mazáka nebo Otce Vondry. V minulosti se setkání konalo ve Vaumarcus, Avenches, Payerne a Aarbergu, letos má být celá akce slavnostnější a má se uskutečnit „v krásné románské abatiále v Romainmoutiers (nyní spravované protestantskou církví ve Švýcarsku)“. Měla by být i výrazem solidarity s Chartou a se všemi pronásledovanými za spravedlnost a modlitbou za náboženskou svobodu.⁴⁹ Na dopise je připsáno, zřejmě Karlovou rukou: Exodo 3,7–15, nejspíše text kázání. Další korespondence v této záležitosti dochována není. V pozdějších dopisech z konce téhož roku se mluví o chystaném symposiu o humanismu. Další dopis je až z ledna 1989 a Skalický mj. upozorňuje na článek *Návrat Mistr Jana* v chystaném čísle *Studii*. (Korespondence pokračuje sporadicky i po r. 1990, ale ekumenické problematiky se již netýká).

4. SPOLUPRÁCE S DALŠÍMI EVANGELICKÝMI OSOBNOSTMI

K účastníkům ekumenických setkání patřila od počátku i evangelická farářka Marie Mikulová Thulstrupová⁵⁰ (tak se v dopisech podepisoval).

⁴⁹ Skalického proslov je nejnověji dostupný v jeho knize *Revolvit lapidem* (Svitavy: Trinitas, 2019, s. 224–229). Za evangelickou stranu mluvil Š. Pavlinec.

⁵⁰ Marie Thulstrup Mikulová (1923–2013), ordinována v Dánsku, po r. 1990 krátce farářkou ČCE v Chodově u Karlových Varů a v Opolanech. Na jedné z pastorálních konferencí kazatelů západočeského seniorátu se zmínila o návštěvě Říma, tehdy autor tohoto textu ovšem ještě netušil kontext této návštěvy. Vyprávěla, že při návštěvě jednoho z římských chrámů evangeličtí účastníci hleděli zděšeně na projevy zbožnosti jedné římské ženy před sochou Panny Marie. Profesor Špidlík to komentoval: Ta babička ví, že ta socha je jen kus dřeva. Vy (evangelíci?) máte sklon zaměňovat s božstvem své ideje, a to je daleko nebezpečnější. Cituji z paměti po více než dvou desetiletích, ale smysl byl tento.

vala) se synem⁵¹. Dochovalo se několik jejích dopisů Karlu Skalickému z října 1977 a z jara 1977 a jedna Skalického odpověď z května 1978; pak již korespondence zřejmě nepokračovala. K ekumenickému setkání v Mauľsu se zřejmě vztahuje poděkování za pozvání ke společenství české diaspory a omluva „z debatování příliš zuřivého“.⁵² Korespondence se týká Mikulové spolupráce v publikační oblasti: do *Studií* poslala text k „pneumatologickému dnešku“⁵³ a přiložila svou sbírku básní pro edici Vigilie, kterou však needitoval Skalický. Ten nicméně navrhl, pokud s uveřejněním nespěchá, verše vydat v chystaném čísle *Studií* věnovaném exilové poezii a próze. Křesťanská akademie rovněž přijala nabídku vydat Mikulové překlady Kierkegaarda, již dříve nabídnuté pražskému nakladatelství Svoboda.

Účastníkem již prvního ekumenického setkání byl i pastor Martin Marcolla ze Švédska. V dopise z 6. června 1976 vzpomíná na setkání s Karlem v Římě a zprostředkovává publikaci jednoho Trojanova textu. Rovněž projevuje zájem o jakousi brožurku o situaci církve v ČSSR, aby o ní mohl šířit osvětu ve Skandinávii, kde prý panuje totální nevědomost (ale někdo z finských církevních představitelů mu prý navrhl, že má možnost doručit následně publikaci s Trojanovým článkem do ČSSR).

ZÁVĚRY

Exilový ekumenismus vznikl nezáměrně, jako součást spolupráce na jiných projektech. V jeho rámci se pak pořádala i prvoplánově ekumenická setkání, zabývající se striktně teologickými a kontroverzně-teologickými tématy; tato setkání však zůstala epizodická. Naproti tomu trvalým rysem exilového ekumenismu zůstávala spolupráce na projektech zaměřených za hranice církve, k exilové komunitě jako celku, ke světu kultury, politiky a ekonomiky, k nevěřícím a hledajícím lidem. Tím byl exilový ekumenismus uchráněn obvyklé církevní sebestřednosti a sebetemati-

⁵¹ Pod jménem Johannes Pragensis působil krátce jako vikář ČCE v Podbořanech, pak se vrátil do Dánska a zřejmě pokračoval v duchovenském působení v římskokatolické církvi.

⁵² Dopis Mikulové Thulstrupové Skalickému, 10. října 1977. Osobní dokumentace Karla Skalického.

⁵³ Mínen zřejmě text její přednášky na prvním ekumenickém setkání v Mauľsu. Vyšel ve *Studiích* 1 (1978) na s. 2–6.

zace, provázející často specificky ekumenické akce: katolíci a evangelíci, podílející se na exilovém ekumenismu, se nezabývali jen sami sebou a svými problémy, a také jen nediskutovali, ale spolupracovali, zejména v publikační oblasti či ve formě konzultací v ekumenicky citlivých otázkách. Významné místo – také v obsahu římských *Studií*, který jsme zde neanalyzovali – měla problematika společné resistance katolických a evangelických křesťanů v socialistickém Československu a vůbec problematika lidských práv a svobod. Ačkoli měla exilní ekumena významný politický rozměr, nejednalo se o politizaci ekumenismu v dnešním slova smyslu – nejspíše proto, že v situaci opozice vůči režimu reálného socialismu nebyl akcentován stranický, ale široce humanistický postoj. I exilový ekumenismus narazil na bolestný rozdíl mezi dialogem mezi ekumenicky smýšlejícími křesťany a diskusí na širší rovině církví, kde je nutno počítat i s neekumenickými a protiekumenickými postoji. Součástí exilového ekumenismu byl i ekumenismus bohoslužebný a modlitební, nejen ve vztahu k „velkým“ tématům, ale i jako společenství bratrského údělu v době exilu i v nesnadné době po r. 1989, jakož i v těžkostech, které život obecně přináší bez ohledu na proměny doby.

Ecumenism in Exile – in Light of Karel Skalický's Correspondence

Keywords: Ecumenism; Czech Exile During Communism; Karel Skalický; Jan Milíč Lochman

Abstract: Exile ecumenism arose unintentionally as part of cooperation on secular projects of the exile community and was thus saved by ecclesiastical self-centeredness. Ecumenical meetings, dealing with strictly controversial theological topics, remained episodic. The issue of the common resistance of Catholic and evangelical Christians in socialist Czechoslovakia and the issue of human rights and freedoms in general held an important place.

prof. PhDr. Jaroslav Vokoun, Th.D.
Katedra filosofie a religionistiky
TF JU
Kněžská 8, 37001
České Budějovice
jaroslav.vokoun@gmail.com